

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΔΕΣΗ ΤΩΝ ΕΝΟΤΗΤΩΝ 11 ΚΑΙ 12

Μεταξύ της 11^{ης} και της 12^{ης} ενότητας του σχολικού εγχειριδίου ο διάλογος του Σωκράτη με τους συνομιλητές του και κυρίως με τον Γλαύκωνα έχει εξελιχθεί αρκετά και χρειάζεται να αναφερθεί συνοπτικά προκειμένου να γίνει πιο εύκολα κατανοητό το περιεχόμενο της 12^{ης} ενότητας. Συγκεκριμένα, ο Πλάτωνας ολοκληρώνει την αλληγορία του σπηλαίου αναφερόμενος στην κατάσταση των δεσμών μέσα στο σπήλαιο και στην πορεία του απελευθερωμένου δεσμώτη προς την έξοδο. Όπως αναφέρθηκε και στην προηγούμενη ενότητα, οι δεσμώτες, που βρίσκονται αλυσοδεμένοι στο σπήλαιο, δεν έχουν αντικρίσει ποτέ τον αληθινό κόσμο, τον κόσμο των ιδεών, και πιστεύουν ότι οι σκιές που βλέπουν στον τοίχο μπροστά τους είναι η πραγματικότητα. Αυτός ο κόσμος είναι ο αισθητός κόσμος, δηλαδή ο κόσμος που εμείς θεωρούμε πραγματικό.

Αν κάποιος δεσμώτης απελευθερωθεί και βγει στο φως, στην αρχή πονάνε τα μάτια του και θέλει να γυρίσει πίσω. Σιγά-σιγά όμως συνηθίζει και καταλαβαίνει ότι όσα βλέπει αποτελούν τα πραγματικά όντα, την υπέρτατη ιδέα του αγαθού, που οδηγεί στη γνώση και την αλήθεια. Η πορεία, λοιπόν, του απελευθερωμένου δεσμώτη αποτελεί τον αγώνα του ανθρώπου να βγει από την άγνοια, την πλάνη και τη φαινομενικότητα και να φτάσει στην πραγματική αλήθεια, στον νοητό κόσμο, τον κόσμο των ιδεών.

Χρέος του απελευθερωμένου δεσμώτη είναι να ξανακατέβει στο σπήλαιο και να οδηγήσει και τους άλλους δεσμώτες στον αληθινό κόσμο. Αυτοί πιθανόν να αντιδράσουν και είναι ικανοί ακόμα και να τον εξοντώσουν. Όμως, οι προσπάθειες δεν πρέπει να σταματήσουν. (Σ' αυτό το σημείο έχουμε αναχρονιστικό υπαινιγμό στη θανάτωση του Σωκράτη.)

Το πρόβλημα είναι ότι όσοι ανεβαίνουν στον κόσμο των ιδεών θέλουν να παραμείνουν εκεί και δείχνουν απροθυμία να ασχοληθούν με τους άλλους ανθρώπους και με τη διακυβέρνηση της πόλης, παρόλο που είναι οι μόνοι κατάλληλοι. Έτσι, ο Πλάτων θίγει το θέμα που είδαμε και στην εισαγωγή του σχολικού εγχειριδίου, ποιος δηλαδή είναι ο κατάλληλος ηγέτης. Έχει προηγηθεί ο προβληματισμός του σχετικά με την αδυναμία λειτουργίας της δημοκρατίας, τους δημαγωγούς, οι οποίοι κολάκευαν και εξαπατούσαν τον λαό, την ανάθεση αξιωμάτων με κλήρωση σε πρόσωπα ανάξια. Ποιος, λοιπόν, θα αναλάβει να βγάλει την πολιτεία από αυτή την κατάσταση; Αυτό το θέμα θα προσπαθήσει να διερευνήσει σ' αυτή την ενότητα.

Η ΑΛΛΗΓΟΡΙΑ ΤΟΥ ΣΠΗΛΑΙΟΥ. Η ΑΠΡΟΘΥΜΙΑ ΤΩΝ ΦΙΛΟΣΟΦΩΝ - ΔΟΜΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

Οι ακατάλληλοι για την άσκηση εξουσίας στην ιδανική πολιτεία

Τί δέ; Τόδε οὐκ εἰκός, ἦν δ' ἐγώ, καὶ ἀνάγκη ἐκ τῶν προειρημένων, μήτε τοὺς ἀπαιδευτοὺς καὶ ἀληθείας ἀπείρους ἰκανῶς ἂν ποτε πόλιν ἐπιτροπεῦσαι, μήτε τοὺς ἐν παιδείᾳ ἔωμένους διατρίβειν διὰ τέλους, τοὺς μὲν ὅτι σκοπὸν ἐν τῷ βίῳ οὐκ ἔχουσιν ἓνα, οὐ στοχαζομένους δεῖ ἅπαντα πράττειν ἃ ἂν πράττωσιν ἴδια τε καὶ δημοσίᾳ, τοὺς δὲ ὅτι ἐκόντες εἶναι οὐ πράξουσιν, ἡγούμενοι ἐν μακάρων νήσοις ζῶντες ἔτι ἀπωκίσθαι;

Ἀληθῆ, ἔφη.

Ποιοι επιβάλλεται να ασκούν την πολιτική εξουσία στην ιδανική πολιτεία

Ἡμέτερον δὴ ἔργον, ἦν δ' ἐγώ, τῶν οἰκιστῶν τάς τε βελτίστας φύσεις ἀναγκάσαι ἀφικέσθαι πρὸς τὸ μάθημα ὃ ἐν τῷ πρόσθεν ἔφαμεν εἶναι μέγιστον, ἰδεῖν τε τὸ ἀγαθὸν καὶ ἀναβῆναι ἐκείνην τὴν ἀνάβασιν, καὶ ἐπειδὴν ἀναβάντες ἰκανῶς ἴδωσι, μὴ ἐπιτρέπειν αὐτοῖς ὃ νῦν ἐπιτρέπεται.

Τὸ ποῖον δὴ;

Το χρέος των ορθά πεπαιδευμένων (των φιλοσόφων)

Τὸ αὐτοῦ, ἦν δ' ἐγώ, καταμένειν καὶ μὴ ἐθέλειν πάλιν καταβαίνειν παρ' ἐκείνους τοὺς δεσμώτας μὴδὲ μετέχειν τῶν παρ' ἐκείνοις πόνων τε καὶ τιμῶν, εἴτε φαυλότεραι εἴτε σπουδαιότεραι.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Σωκράτης: Τι λοιπόν; Αυτό δεν είναι φυσικό, είπα εγώ, και δεν απορρέει αναγκαστικά από τα προηγούμενα, ότι δηλαδή ούτε οι απαιδευτοι και όσοι δεν έχουν γνωρίσει την αλήθεια θα μπορούσαν ποτέ να κυβερνήσουν ικανοποιητικά μια πόλη, ούτε αυτοί που αφήνονται να ασχολούνται ως το τέλος της ζωής τους με την παιδεία, οι πρώτοι, γιατί δεν έχουν ένα συγκεκριμένο στόχο στη ζωή τους, τον οποίο κυνηγώντας πρέπει να κάνουν όλα ανεξαιρέτως όσα τυχόν πράττουν και στην ιδιωτική και στη δημόσια ζωή, και οι δεύτεροι, επειδή με τη θέλησή τους δεν θα αναμειχθούν στην πρακτική ζωή, γιατί νομίζουν ότι έχουν εγκατασταθεί στα νησιά των μακαρίων, ενώ είναι ακόμα ζωντανοί;

Γλαύκων: Αλήθεια, είπε.

Σωκράτης: Δικό μας λοιπόν έργο, είπα εγώ, των ιδρυτών της πολιτείας, (είναι) να αναγκάσουμε τις εξαιρετικές φύσεις (ή τα ξεχωριστά πνεύματα) να φτάσουν στο μάθημα που προηγουμένως είπαμε ότι είναι το ανώτερο, δηλαδή και να

δουν το αγαθό και να ανεβούν εκείνο τον ανηφορικό δρόμο, και, αφού ανεβούν και δουν αρκετά (το αγαθό), να μην τους επιτρέπουμε αυτό που τώρα τους επιτρέπεται.

Γλαύκων: Και ποιο είναι αυτό;

Σωκράτης: Το να μένουν συνεχώς εκεί ψηλά, είπα εγώ, και να μη θέλουν πάλι να κατεβαίνουν κοντά σ' εκείνους τους δεσμώτες, ούτε να παίρνουν μερίδιο από τους κόπους και τις τιμές εκείνων, είτε είναι μικρότερης είτε μεγαλύτερης σημασίας.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

(Εκτός από το λεξιλόγιο του σχολικού βιβλίου στη σελίδα 119)

ἐκ τῶν προειρημένων = από όσα έχουν ειπωθεί προηγουμένως, από τα προηγούμενα

ἂν ἐπιτροπεῦσαι = θα μπορούσαν να διοικήσουν (δυναμική ευκτική = θα μπορούσα να)

τούς μὲν ὅτι ... τούς δὲ ὅτι = οι πρώτοι επειδή ... οι δεύτεροι επειδή (ο σύνδεσμος «ὅτι» εισάγει εδώ δευτερεύουσα αιτιολογική πρόταση αντικειμενικής αιτιολογίας)

ἅπαντα = όλα ανεξαιρέτως

ἃ ἂν πράττωσιν = όσα τυχόν πράττουν (το «ἂν» είναι αοριστολογικό και μεταφράζεται με το τυχόν)

οὐ πράξουσιν = δεν θα αναμειχθούν στην πρακτική ζωή

ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΑ ΚΑΙ ΟΜΟΡΡΙΖΑ ΣΤΗ ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ

προειρημένων < προ + λέγομαι: αναλογία, αναλογικός, απολογητικός, απολογία, απόρρητος, διάλεκτος, διάλεξη, διαλογικός, διάλογος, δυσλεκτικός, δυσλεξία, έλλογος, επικός, επίλογος, επίρρημα, έπος, ιδίολεκτος, κυριολεκτικός, κυριολεξία, λεκτικός, λέξη, λεξικό, λεξικογράφος, λεξιλόγιο, λεξιπενία, λογική, λογικός, λογοπαίγνιο, λόγος, μονολεκτικός, μονόλογος, ομολογία, παράλογος, παρρησία, πρόλογος, ρήμα, ρήση, ρητό (το), ρήτορας, ρητορικός, ρητός, ρήτρα, συνδιάλεξη, υπόλογος.

ἀπαιδύτους < α- στερητικό + παιδεύω < παῖς: διαπαιδαγώγηση, εκπαίδευση, εκπαιδευτικός. παιδαγωγικός, παιδεία, παιδευτικός, παιδί, παιδονόμος, παλιμπαιδισμός, παραπαιδεία.

ἐπιτροπεῦσαι < ἐπίτροπος < ἐπιτροπέω + κατάληξη -εύω: επιτροπεία, επιτρόπευση, επιτροπή, επιτροπικός, επίτροπος.

διατρίβειν < διατρίβω: άτριφτος, διατριβή, εντριβή, προστριβή, συντριβή, συντριπτικός, τριβή, τριμμένος, τρίψιμο.

ἔχουσιν < ἔχω: ενοχή, ενοχικός, ένοχος, έξη, εξής, κατεχόμενα, παροχή, πάροχος, προσχηματικός, σχέδιο, σχεδόν, σχέση, σχετικός, σχετικότητα, σχήμα, σχολαστικός, σχολείο, σχολή.

στοχαζομένου < στοχάζομαι: αστόχαστος, άστοχος, εύστοχος, στοχασία, στοχασμός, στοχαστής, στόχαστρο, στόχος.

πράττειν < πράττω: απράγμων, άπραγος, πράγμα, πραγματογνώμονας, πρακτικό, πράκτορας, πράξη, σύμπραξη.

ήγουμένοι < ήγούμαι: Αγησίλαος, αφήγηση, εισηγητής, ηγεμόνας, ηγεσία, ηγέτης, ηγετικός, ηγήτορας, ηγούμενος, καθηγητής.

ζῶντες < ζήω -ῶ: ζωγράφος, ζώδιο, ζωή, ζωηρός, ζωικός, ζωντάνια, ζωντανός, ζώο, ζωογόνος, ζωοθυσία, ζωολογία, ζωομορφισμός, ζωόμορφος, ζωοπάζαρο, ζωοποιός, ζωοτροφή, ζωτικός, ζώφιο, ζωφόρος, ζωγράφος, ζωώδης.

ἀπωκίσθαι: αποίκιση, ενοίκιο, ένοικος, κατοίκιση, μετοίκιση, οίκηση, οικισμός, οικιστής, οίκος.

ἀναγκάσαι < ἀναγκάζω: αναγκαίος, αναγκαιότητα, αναγκαστικός, ανάγκη, εξαναγκασμός.

ἱκανῶς, ἀφικέσθαι < ἱκνέομαι -οῦμαι: ανέφικτος, ανίχνευση, άφιξη, εξιχνίαση, εφικτός, ικανοποίηση, ικανοποιητικός, ικανός, ικανότητα, ικεσία, ικετευτικός, ικέτης, ιχνηλάτης, ίχνος, προίκα, προικιό, προικοθήρας, προικοσύμφωνο, προικώς, προίκα.

ἰδεῖν < εἶδον του ρ. «ὄρω»: ανύποπτος, άόρατος, διορατικός, είδος, ειδύλλιο, είδωλο, επόπτης, ιδέα, ιδεοληπτικός, ιδεοληψία, κάτοπτρο, όμμα, οπή, οπτικός, όραμα, ορατός, οφθαλμός, όψη.

σκοπὸν < σκοπέω -ῶ: ακτινοσκόπηση, ανασκόπηση, απερίσκεπτος, άσκοπος, αυτοσκοπός, βιντεοσκόπηση, βολιδοσκόπηση, βυθοσκόπηση, δημοσκόπηση, διάσκεψη, επίσκεψη, επισκέψιμος επισκόπηση, επίσκοπος, καιροσκόπος, κατασκοπία, κατάσκοπος, κερδοσκοπία, κερδοσκόπος, μικροσκόπιο, οίωνοσκόπος, περίσκεψη,

περισκόπιο, προεπισκόπηση, πρόσκοπος, σκεπτικισμός, σκεπτικός, σκέψη, σκόπελος, σκοπιά, σκόπιμος, σκοποβολή, σκοπός, στηθοσκόπιο, συνδιάσκεψη, σύσκεψη, τηλεσκόπιο, ωροσκόπιο, ωροσκόπος.

ἰδίᾳ: ιδιόλεκτος, ιδιόμορφος, ιδιόρρυθμος, ιδιοσυγκρασία, ιδιοτέλεια, ιδιοτελής, ιδιότροπος, ιδιοχρησία, ιδίωμα, ιδιωματικός, ιδιώτης, ιδιωτικός.

ἀναβῆναι, ἀνάβασιν, ἀναβάντες, καταβαίνειν < βαίνω: άβατος, ακροβάτης, ανάβαση, αναβάτης, βάδην, βαθμός, βάθρο, βακτηρία, βάση, βασικός, βάσιμος, βατήρας, βατός, βήμα, βηματοδότης, βωμός, διάβαση, διαβάτης, δύσβατος, έμβασμα, επιβάτης, κατάβαση, μεταβατικός, παραβάτης, πρόβατο, πρόσβαση.

ἐπιτρέπεται < ἐπί + τρέπω: αδιάντροπος, ανατρεπτικός, ανατρέψιμος, ανατροπέας, ανατροπή, ανεπίτρεπτος, εκτροπή, επιτρεπτός, επιτροπή, επίτροπος, ευτράπελος, κακότροπος, μετατρέψιμος, μετατροπή, ντροπή, ξενότροπος, παρεκτροπή, τρόπαιο, τροπαιούχος, τροπή, τροπικός, τρόπος.

καταμένειν < καταμένω < κατά + μένω: διαμονητήριο, κατάμονος, μονή, μόνιμος, μόνος, παραμονή.

ἐθέλειν < ἐθέλω: άθελα, εθελοντής, εθελοντικός, εθελούσιος, θέλημα, θεληματικός, θέληση, καλοθελητής.

ΣΥΝΤΟΜΗ ΑΠΟΔΟΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ

Ο Σωκράτης διακρίνει δύο κατηγορίες ανθρώπων, τους απάιδευτους και τους πεπαιδευμένους, τους οποίους θεωρεί ακατάλληλους να αναλάβουν τη διακυβέρνηση της πολιτείας. Αιτιολογεί τη θέση του λέγοντας ότι οι απάιδευτοι από τη μια είναι ακατάλληλοι, γιατί δεν γνωρίζουν την αλήθεια και γιατί δεν έχουν ένα συγκεκριμένο στόχο στη ζωή τους. Οι πεπαιδευμένοι από την άλλη, μολονότι γνωρίζουν την αλήθεια, θεωρούνται ακατάλληλοι, γιατί δείχνουν απροθυμία να ασχοληθούν με τα κοινά και προτιμούν τις πνευματικές τους ενασχολήσεις. Επομένως, οι ιδρυτές της πολιτείας οφείλουν να καθοδηγήσουν τα εξαιρετικά πνεύματα προς το αγαθό και τη θέασή του και να μην τους επιτρέπουν να αδιαφορούν για τους υπόλοιπους δεσμώτες, που βρίσκονται ακόμα εγκλωβισμένοι μέσα στο σπήλαιο.

Θεματική οργάνωση της ενότητας

A) «Τί δέ;... Άληθῆ, ἔφη.» Η εξουσία δεν είναι δυνατόν να ασκηθεί ούτε από τους αμόρφωτους ούτε από τους εραστές της μόρφωσης που απέχουν από την πράξη.

B) «Ἡμέτερον δὴ ἔργον... εἴτε σπουδαιότεραι.» Οι θεασάμενοι το φως της γνώσης έχουν χρέος να επιστρέψουν στους αλυσοδεμένους του σπηλαίου.

Ερμηνευτικά σχόλια

A. «Τί δέ;... Άληθῆ, ἔφη.» Η ΕΞΟΥΣΙΑ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΔΥΝΑΤΟΝ ΝΑ ΑΣΚΗΘΕΙ ΟΥΤΕ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΑΜΟΡΦΩΤΟΥΣ ΟΥΤΕ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΕΡΑΣΤΕΣ ΤΗΣ ΜΟΡΦΩΣΗΣ ΠΟΥ ΑΠΕΧΟΥΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΡΑΞΗ

1. Τί δέ;

Σε προηγούμενες ενότητες ο Σωκράτης είχε αναφερθεί στη βλαβερή επίδραση των καταχρήσεων και των υλικών απολαύσεων, οι οποίες δεν επιτρέπουν στην ψυχή να λειτουργήσει με τον νου, αλλά την καθηλώνουν στις επιθυμίες, τα πάθη και τις αισθήσεις. Είχε μάλιστα τονίσει ότι, αν βρισκόταν κάποιος να συνετίσει τους ανθρώπους από την παιδική τους κιόλας ηλικία, αυτοί θα απελευθερώνονταν από τα πάθη τους και θα στρέφονταν στην αληθινή ουσία των πραγμάτων. Έτσι, η συζήτηση αυτή δημιούργησε πρόσφορο έδαφος για να περάσει ομαλά στο χρέος των απελευθερωμένων ανθρώπων, δηλαδή των φιλοσόφων. Οφείλουν, λοιπόν, κι αυτοί αναλαμβάνοντας τη διακυβέρνηση της πολιτείας να καθοδηγήσουν τους απλούς ανθρώπους, να τους βγάλουν από την άγνοια, να τους ελευθερώσουν από τα πάθη και τις αδυναμίες που τους κρατούν μακριά από το αγαθό.

2. α) μήτε τοὺς ἀπαιδευτοὺς καὶ ἀληθείας ἀπείρους ἰκανῶς ἂν ποτε πόλιν ἐπιτροπεῦσαι,

β) μήτε τοὺς ἐν παιδείᾳ ἐωμένους διατρίβειν διὰ τέλους,

(αιτιολόγηση των δύο περιπτώσεων αντίστοιχα):

α) τοὺς μὲν ὅτι σκοπὸν ἐν τῷ βίῳ οὐκ ἔχουσιν ἓνα, οὗ στοχαζομένους δεῖ ἅπαντα πράττειν ἃ ἂν πράττωσιν ἰδίᾳ τε καὶ δημοσίᾳ,

β) τοὺς δὲ ὅτι ἐκόντες εἶναι οὐ πράξουσιν, ἡγούμενοι ἐν μακάρων νήσοις ζῶντες ἔτι ἀπωκίσθαι;

Ο Σωκράτης διακρίνει δύο κατηγορίες ανθρώπων, ακατάλληλων να αναλάβουν τη διακυβέρνηση της πολιτείας, τους απάιδευτους και τους πεπαιδευμένους. Ειδικότερα:

α. Οι **απάιδευτοι** («ἀπαιδευτοὺς»), οι τυχαίοι και αφιλοσόφητοι πολιτικοί δεν μπορούν να κυβερνήσουν σωστά μια πολιτεία, διότι **τους λείπει η παιδεία** («ἀληθείας ἀπείρους»), δεν έχουν γνώσεις ούτε έχουν κατακτήσει την αρετή, μέσα απαραίτητα για να φτάσουν στη θέαση του αγαθού. Επιπλέον, **δεν έχουν έναν συγκεκριμένο στόχο στη ζωή τους**, έναν ανώτερο στόχο, που να κατευθύνει όλες τους τις ενέργειες («τοὺς μὲν ὅτι ... καὶ δημοσίᾳ») παρά μόνο το προσωπικό τους συμφέρον. Αντιθέτως ο εἰς σκοπὸς που έχουν οι φύλακες της πολιτείας

είναι να υπηρετήσουν πιστά και ανιδιοτελώς την πόλη όλη. (η απόλυτη αφοσίωση στην υπηρετήση της πολιτείας ήταν χαρακτηριστικό που όφειλαν να διαθέτουν οι φιλόσοφοι-άρχοντες στο πλαίσιο της ιδανικής πολιτείας, που περιγράφει ο Πλάτωνας στην Πολιτεία, αφού δεν είχαν οικογένεια ούτε περιουσία, για να είναι ανεπηρέαστοι και πλήρως αφοσιωμένοι στο κοπιώδες λειτούργημά τους). Αντίθετα, οι στόχοι και τα κίνητρα των απαίδευτων είναι ταπεινά: παρασύρονται από υλικά αγαθά και αξιώματα, προσπαθούν να εξυπηρετήσουν τα προσωπικά τους συμφέροντα και έχουν τάσεις αυτοπροβολής. Είναι ιδιοτελείς, αλαζόνες και ασυνεπείς απέναντι στις ευθύνες άσκησης της εξουσίας, ανάξιοι και ανίκανοι να διαχειριστούν τις υποθέσεις της πόλης για το κοινό καλό, ώστε να διασφαλίσουν την ευημερία όλων.

Στην κατηγορία αυτή εντάσσει ο Πλάτωνας και τους πολιτικούς ηγέτες της εποχής του, χωρίς να κάνει εξαίρεση ούτε για τον Περικλή και τον Θεμιστοκλή. Κατά τη γνώμη του, είναι κι αυτοί υπεύθυνοι για την καταστροφή της Αθήνας, γιατί φρόντισαν περισσότερο για την υλική (οικονομική-στρατιωτική) ανάπτυξη της πόλης και λιγότερο για τη δικαιοσύνη και την πνευματική ζωή των πολιτών.

β. Οι **πεπαιδευμένοι** («τούς ἐν παιδείᾳ ἐωμένους διατρίβειν διὰ τέλους»).

Αυτοί δεν κρίνονται ικανοί να διοικήσουν σωστά μια πολιτεία, όχι γιατί δεν διαθέτουν τα τυπικά προσόντα – άλλωστε γνωρίζουν την αλήθεια, έχουν κατακτήσει την αρετή και έχουν φτάσει στη θέαση του αγαθού – αλλά γιατί **προτιμούν να ζουν αφοσιωμένοι στις πνευματικές τους ενασχολήσεις** και να απέχουν από τα προβλήματα της καθημερινής ζωής και την ενεργό πολιτική. Η πολιτική δραστηριότητα, η ενασχόληση με τα κοινά και η διαχείριση των προβλημάτων της πόλης δεν τους αφορά. Επίσης δείχνουν αδιαφορία για την εξουσία, τις τιμές, τον σεβασμό και την αγάπη των συμπολιτών τους. Η επιθυμία τους να συνεχίσουν να ζουν στον δικό τους κόσμο των πνευματικών ενασχολήσεων παρουσιάζεται στο κείμενο με την **παρομοίωση** των νησιών των μακαρίων: οι πεπαιδευμένοι-φιλόσοφοι πιστεύουν ότι ζουν στα νησιά των μακαρίων, ενώ είναι ακόμα ζωντανοί («τούς δὲ ... ἀπώκισθαι»). Η πεποίθησή τους αυτή υποδηλώνει και την πιθανή αλαζονεία τους. Από την άλλη, η απροθυμία τους να συμμετέχουν στην ενεργό πολιτική ζωή εκφράζεται με μια διπλή άρνηση: «μη ἐθέλειν ... μηδὲ μετέχειν».

- «ἐν μακάρων νήσοις»

Σύμφωνα με τις λαϊκές δοξασίες τα νησιά των μακαρίων βρίσκονταν πέρα από τις στήλες του Ηρακλή, στη Δύση (πέρα από το σημερινό Γιβραλτάρ), στο ρεύμα του Ωκεανού. Εκεί κατοικούσαν μετά τον θάνατό τους οι ήρωες, οι άνθρωποι της πρώτης γενιάς του ανθρώπινου γένους (της χρυσής εποχής) και οι ευσεβείς, μέσα σε απόλυτη ευτυχία και γαλήνη. Τα νησιά αυτά προσομοιάζουν στον Παράδεισο της χριστιανικής θρησκείας. Οι πεπαιδευμένοι, όμως, πιστεύουν ότι κατοικούν εκεί, ενώ είναι ακόμα ζωντανοί.

- «ἐν παιδείᾳ»

Αρχική σημασία της λέξης είναι αυτό που πρέπει να μάθει το παιδί, η ανατροφή, η διαπαιδαγώγηση του παιδιού. Από τον 5^ο, όμως, αιώνα και εξής ως όρος της παιδαγωγικής δηλώνει τη γενική καλλιέργεια (σωματική και πνευματική), που αποτελεί προνόμιο μόνο του ανθρώπου (γι' αυτό άλλωστε και στα λατινικά αποδίδεται με τον όρο *humanitas*). Βάση της παιδείας είναι για τον Πλάτωνα η μουσική (λογοτεχνία, τραγούδι, καλλιέργεια της καλλιτεχνικής ευαισθησίας) και γυμναστική. Παιδεία είναι η πορεία προς την παιδεία (Πλατ. Όροι 410: *παιδευσις παιδείας παράδοσις*). Συγκεκριμένα, για τον Πλάτωνα παιδεία είναι η στρόφη της ψυχής προς την ιδέα του αγαθού, η δύσκολη πορεία από την άγνοια στη γνώση. Σε άλλο σημείο της *Πολιτείας* ο Πλάτωνας αναφέρει ότι η παιδεία παρέχεται για το σώμα με τη γυμναστική και για την ψυχή με τη μουσική.

Από τα παραπάνω γίνεται κατανοητό ότι η παιδεία έχει τεράστια σημασία για τον φιλόσοφο και αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για να λειτουργήσει σωστά η πολιτεία. Ένας πεπαιδευμένος πολιτικός ηγέτης μπορεί να καθοδηγήσει σωστά τους πολίτες και να συμβάλει στην απονομή της δικαιοσύνης και την κατάκτηση της ευτυχίας. Ένας πεπαιδευμένος πολίτης, από την άλλη, μπορεί με τη σωστή καθοδήγηση να μάθει να τηρεί τους νόμους, να συμβιώνει αρμονικά με τους συμπολίτες του, να δείχνει σεβασμό στο πρόσωπό τους και να συνεργάζεται εποικοδομητικά.

Συγκεκριμενοποιώντας, παρατηρούμε ότι ο Σωκράτης με τη συλλογιστική της «εις άτοπον απαγωγής» απορρίπτει τους απαίδευτους και τους πεπαιδευμένους ως ακατάλληλους φορείς εξουσίας, γιατί η κάθε μία κατηγορία ανθρώπων δεν διαθέτει αυτό που διαθέτει η άλλη: σκοπό που να συνδέεται με την παιδεία η μία, πρακτικό προσανατολισμό της παιδείας η άλλη. Με τον τρόπο αυτό μας προετοιμάζει για το ιδανικό ζεύγος γνωρισμάτων που είναι ανάγκη να χαρακτηρίζει τον φιλόσοφο – άρχοντα: τη γνώση και την πράξη. Το ζεύγος «γνώσης και πράξης» σε διαλεκτική σχέση φωτίζει την πολιτική αντίληψη του Πλάτωνα. Η γνώση καταξιώνεται στο βαθμό που προσανατολίζεται σε χρήσιμη πράξη, ιδιωτική και δημόσια· αλλά και η πράξη αξιολογείται χρήσιμη, όταν κατευθύνεται από γνώση και αποσαφηνισμένο σκοπό.

B. «Ἡμέτερον δὴ ἔργον... εἴτε σπουδαιότεραι.» ΟΙ ΘΕΑΣΑΜΕΝΟΙ ΤΟ ΦΩΣ ΤΗΣ ΓΝΩΣΗΣ ΕΧΟΥΝ ΧΡΕΟΣ ΝΑ ΕΠΙΣΤΡΕΨΟΥΝ ΣΤΟΥΣ ΑΛΥΣΟΔΕΜΕΝΟΥΣ ΤΟΥ ΣΠΗΛΛΙΟΥ

1. «Ἡμέτερον δὴ ἔργον... ὁ νῦν ἐπιτρέπεται.»

Έργο των ιδρυτών της πολιτείας («τῶν οἰκιστῶν») είναι να ενδιαφερθούν για την εδραίωση της ιδανικής πολιτείας, δηλαδή να οδηγήσουν τα ξεχωριστά πνεύματα («τὰς βελτίστας φύσεις»), τους φιλοσόφους, στην αρετή

και στη θέαση του αγαθού («μέγιστον μάθημα») και να μην τους αφήνουν να αδρανούν μένοντας μακριά από την πολιτική ζωή («μη ἐπιτρέπειν αὐτοῖς ὁ νῦν ἐπιτρέπεται»).

- «τῶν οἰκιστῶν»

Με τη λέξη αυτή ο Σωκράτης εννοεί τον εαυτό του και τους συνομιλητές του, μαζί με τους οποίους οραματίζεται την ιδανική πολιτεία και προσπαθεί να την κάνει πράξη.

- «τὰς βελτίστας φύσεις ἀναγκάσαι»

Με τον όρο «φύσις» αρχικά εννοείται αυτό που ο άνθρωπος δεν μπορεί να κατασκευάσει ο ίδιος, αλλά το βρίσκει να προϋπάρχει. Μπορεί βέβαια με την τέχνη να το συμπληρώσει, αλλά δεν είναι σε θέση να το αλλάξει ουσιωδώς. Φύσις επομένως σε σχέση με τον άνθρωπο είναι τα χαρίσματα και τα ελαττώματα που έχει ως κτήμα του. Για τον Πλάτωνα η φύση παίζει καθοριστικό ρόλο στην εκλογή του άριστου βίου. Συγκεκριμένα, με τον όρο «βελτίστας φύσεις» ο Πλάτων εννοεί τους ανθρώπους με φυσικά χαρίσματα, όπως υψηλή ευφυΐα, οξύτητα πνεύματος, ψυχικές δυνάμεις κ.ά. Ο Πλάτων πιστεύει ότι δεν διαθέτουν όλοι οι άνθρωποι από τη φύση τις ίδιες πνευματικές ικανότητες και ψυχικές δυνάμεις και συνεπώς τα αποτελέσματα της παιδείας θα είναι ανάλογα των φυσικών προδιαθέσεων του ανθρώπου (όπως για παράδειγμα αυτοί που ανήκουν στην τάξη των δημιουργών, ο συνδυασμός φύσης και παιδείας τους κατέταξε στην τάξη αυτή)). Συνεπώς, δεν μπορούν να δουν όλοι οι άνθρωποι το αγαθό. Επιπλέον η πορεία των βελτίστων φύσεων προς τη θέαση της Ιδέας του αγαθού επιβάλλεται ως εξαναγκασμός(ἀναγκάσαι) στην ιδανική πολιτεία, συνιστά δηλαδή απόλυτη αναγκαιότητα, αναγκαία συνθήκη του ιδεώδους πολιτεύματος.

- «μέγιστον μάθημα»: ο ορισμός του αγαθού

Με τον όρο «μέγιστον μάθημα» ο Πλάτων εννοεί τη θέαση της Ιδέας του αγαθού, την ύψιστη γνώση, που τελικά συμπίπτει με το αγαθό, καθώς ο Πλάτωνας υποστηρίζει μια νοησιαρχική ηθική, δηλαδή η γνώση της αλήθειας δεν μπορεί παρά να οδηγεί κατά αναγκαιότητα σε ηθική πράξη, στην πραγμάτωση του αγαθού. Σύμφωνα με το σχόλιο του σχολικού εγχειριδίου, ο Πλάτωνας δεν δίνει μια σαφή ερμηνεία για τον τον όρο «αγαθό», που είναι από τους βασικότερους στο φιλοσοφικό του σύστημα, παρά αρκείται σε ορισμένους υπαινιγμούς. «Ἀγαθὸν» πάντως είναι:

α) το «εἶναι» και ὅ,τι διατηρεῖ το «εἶναι»,

β) η τάξη, ο κόσμος και η ενότητα που διαπερνά και συνέχει την πολλαπλότητα,

γ) ὅ,τι παρέχει την αλήθεια και την επιστήμη.

Η έκφραση «αὐτὸ τὸ ἀγαθὸν» φαίνεται να δηλώνει την ύψιστη αρχή και την πηγή του ὄντος και της γνώσης. Πάντως, ἤδη στην αρχαιότητα το «Πλάτωνος ἀγαθὸν» ἦταν παροιμιακή έκφραση για κάτι το ασαφές και σκοτεινό.

- Οι χαρακτηρισμοί του αγαθού

Στη δεύτερη παράγραφο του κειμένου ο Πλάτωνας, διά στόματος Σωκράτη, θα χαρακτηρίσει το αγαθό ως εξής:

α) το αγαθό είναι η μεγαλύτερη αξία («μέγιστον μάθημα»), αφού αυτό πρέπει να κατακτήσουν όλοι οι άνθρωποι και κυρίως όσοι πρόκειται να αναλάβουν τη διοίκηση της πολιτείας, β) το αγαθό **μπορεί να προσεγγιστεί** και να το θεαθεί ο άνθρωπος, όχι βέβαια με τις αισθήσεις, αλλά με την καθαρή νόηση («ἀφικέσθαι», «ἰδεῖν», «ἰδῶσιν»),

γ) η κατάκτησή του είναι **δύσκολη και απαιτεί κόπο, επίπονη προσπάθεια και αγώνα** («ἀναβῆναι», «ἀνάβασιν», «ἀναβάντες»). Πρόκειται για μια ανοδική πορεία, που οδηγεί στην ολοένα υψηλότερη γνώση και διάπλαση ἡθους. Πολύ συχνά στον Πλάτωνα λέξεις που σημαίνουν το άνω και την **ανάβαση** χρησιμοποιούνται μεταφορικώς για την παιδεία και τα αγαθά που προσφέρει.

- **μη ἐπιτρέπειν αὐτοῖς ὁ νῦν ἐπιτρέπεται.**

Ο Πλάτωνας συγχέει σκοπίμως τα ὅρια ανάμεσα στο θεωρητικό του οικοδόμημα, δηλαδή την ιδεώδη πολιτεία του και στη σύγχρονη του πολιτική πραγματικότητα. Με τη φράση «μη ἐπιτρέπειν αὐτοῖς ὁ νῦν ἐπιτρέπεται» ο φιλόσοφος επικαιροποιεί τον προβληματισμό του καταγγέλλοντας ἔμμεσα την απροθυμία των πνευματικών ανθρώπων της εποχής του να αναλάβουν την πολιτική ευθύνη της διακυβέρνησης της πόλης. Ἐτσι στην ιδεώδη πολιτεία οι φιλόσοφοι δεν δικαιούνται να ζουν κατά τον τρόπο που παρατηρεῖ ο Σωκράτης ὅτι ζουν στην εποχή του, δηλαδή σαν να βρίσκονται ἤδη στα «νησιά των μακάρων», κλεισμένοι στον γυάλινο και ασφαλή πύργο της γνώσης, ασχολούμενοι απερίσπαστοι με φιλοσοφικές αναζητήσεις και διανοητικές ασκήσεις. Και ὅλα αυτά με την ιδέα ὅτι η ενασχόληση με τον απλό λαό και τα καθημερινά προβλήματα της δημόσιας ζωής αποτελεί ντροπή, προσβολή και ηθική μείωση για τον άνθρωπο του πνεύματος. Αντίθετα, ο Σωκράτης υποστηρίζει ὅτι ο άνθρωπος του πνεύματος οφείλει να επιστρέψει στην «σπηλιά», να ασχοληθεῖ με τα προβλήματα των ἀπαιδευτων, να διαγνώσει τις ανάγκες τους, να τους διαφωτίσει και να τους δείξει τον δρόμο για το φως, να υποστεί τελικά ὅτι συνεπάγεται η ἀμάθεια και η ἀγνοια στην προσπάθειά του να τους βοηθήσει.

2. «Τὸ ποῖον δὴ; Τὸ αὐτοῦ, ἦν δ' ἐγώ, ... εἴτε φαυλότεραι εἴτε σπουδαιότεραι.» Το χρέος των ορθά πεπαιδευμένων ανθρώπων «στους αλυσοδεμένους της σπηλιάς»

Σ' αυτό το χωρίο του κειμένου ο Σωκράτης / Πλάτωνας αναφέρεται στο χρέος των φυλάκων στην ιδανική του πολιτεία. Αυτοί, αφού θα έχουν περάσει από τα στάδια εκπαίδευσης (δηλαδή: μουσική και γυμναστική παιδεία – μαθηματικές επιστήμες – σπουδή της διαλεκτικής), οφείλουν (μετά τα 50 τους χρόνια) να κατέβουν στο σπήλαιο, δηλαδή στην πρακτική πολιτική, και να μεταδώσουν τις γνώσεις τους και την αρετή τους σε ολόκληρη την πόλη. Αφού, λοιπόν, θα έχουν μοιράσει τη ζωή τους μεταξύ της φιλοσοφίας και της άσκησης της εξουσίας και αφού θα έχουν εκπαιδεύσει τους διαδόχους τους, θα είναι πια έτοιμοι να φύγουν από τη ζωή και να κατοικήσουν στα νησιά των μακαρίων.

- Αυτό το χωρίο θα μπορούσε να θεωρηθεί υπαινικτικό για τον Πλάτωνα, ο οποίος, ενώ μιλούσε για το χρέος των ορθά πεπαιδευμένων, δηλαδή των φιλοσόφων, δεν ακολούθησε αυτή την πορεία, καθώς δεν ασχολήθηκε με την ενεργό πολιτική. Η αλήθεια, βέβαια, είναι ότι θέλησε και προσπάθησε να ασχοληθεί με αυτή, αλλά δεν το κατάφερε.

Ειδικότερα, βλέπουμε τις πρώτες προσπάθειές του, όταν ήταν ακόμα νέος. Τότε, όμως, ήταν που βίωσε τις πρώτες απογοητεύσεις: είδε με τα μάτια του τη δημαγωγική συμπεριφορά κάποιων πολιτικών ανδρών και δύο από τους συγγενείς του (τον Κριτία και τον Χαρμίδα) να συμμετέχουν στο τόσο οδυνηρό για την Αθήνα καθεστώς των Τριάντα τυράννων, το οποίο, μάλιστα, οδήγησε και τον δάσκαλό του, τον Σωκράτη, στον θάνατο. Όμως, δεν κατέθεσε τα όπλα' προσπάθησε να εφαρμόσει τις θεωρίες του στον τύραννο των Συρακουσών, τον Διονύσιο τον Α' και Β', αλλά χωρίς επιτυχία. Έτσι, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι όλα τα πολιτεύματα της εποχής του ήταν διεφθαρμένα.

- «... τιμῶν, εἴτε φαυλότεραι εἴτε σπουδαιότεραι»

Με τη λέξη «τιμῶν» ο Πλάτων εννοεί την κοινωνική προβολή, την ηθική ικανοποίηση, τις επευφημίες και τις τιμητικές διακρίσεις που έρχονται ως αποτέλεσμα της συμμετοχής σε δημόσια αξιώματα. Όλα αυτά αποτελούν στοιχεία που οι φιλόσοφοι οφείλουν να μοιραστούν με τους απάιδευτους. Όμως, Άσχετα με το πώς αυτοί τα αξιολογούν, δεν απαλλάσσονται από το κοινωνικό και ηθικό τους χρέος απέναντι στην πολιτεία.

ΑΙΣΘΗΤΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

Παρομοίωση:

«ἡγούμενοι ἐν μακάρων νήσοις ζῶντες ἔτι ἀπωκίσθαι» (= σαν να ζουν στα νησιά των μακαρίων)

Πολυσύνδετα σχήματα:

«μῆτε τοὺς ἀπαιδευτοὺς ... μῆτε τοὺς ἐν παιδείᾳ ...»

«τάς τε βελτίστας φύσεις ... ἰδεῖν τε τὸ ἀγαθὸν καὶ ἀναβῆναι ...»

«μὴ ἐθέλειν ... μὴδὲ μετέχειν ...» -> διπλή άρνηση, δηλωτική της απροθυμίας των ορθά πεπαιδευμένων να ασχοληθούν με τα κοινά

«εἴτε φαυλότεραι ... εἴτε σπουδαιότεραι»

Παρατακτική σύνδεση:

Παρατηρείται ευρεία χρήση παρατακτικών συνδέσμων : καί, μήτε ... μήτε, μὲν ... δέ, τε ... καί, εἴτε ... εἴτε.

Αντιθέσεις:

«τοὺς ἀπαιδευτοὺς» ≠ «τοὺς ἐν παιδείᾳ»,

«ἀ πράττωσιν» ≠ «οὐ πράξουσιν»,

«ἐκόντες» ≠ «ἀναγκάσαι»,

«ἔτι ἀπωκίσθαι» ≠ «μὴ ἐπιτρέπειν»,

Οι παραπάνω αντιθέσεις υποδηλώνουν τη διαφορά:

- όσων δεν έχουν παιδεία και όσων έχουν λάβει παιδεία,
- την ενασχόληση με τα κοινά των πρώτων και την απροθυμία των δεύτερων
- την πολιτική πραγματικότητα της εποχής του Πλάτωνα με την ιδεατή πολιτεία.